

dırılması ile yolun başka güzergâha kayması da rol oynamış olmalıdır. Ayrıca Vezîrîâzam Moralı Hasan Paşa'nın (ö. 1713) Karamort mevkiine bir han, cami ve imaret yaptırması, Bağrâs'a nisbetle burasının daha cazip hale gelmesine sebep olmuştur. Yine 1759 yılında, yakınlarda bulunan Cîsr-i Cedîd ve Eğri Geçit derbendlerine birer **palanka*** inşa edilmesi de Bağrâs'ın gelişmemesine ve bir köy halinde kalmasına yol açmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, TD, nr. 109, s. 7-9; nr. 617, s. 8-9; Belâzûrî, *Fütûh* (Fayda), s. 211, 235, 239; İbn Fazlullâh el-Ömerî, *et-Ta'rif*, Kahire 1312, s. 181; Kâtib Çelebî, *Cihannümâ*, s. 597; Evliya Çelebî, *Seyahatnâme*, III, 48-49; *Haleb Vilâyeti Salnâmesi* (1307), s. 151; M. C. Şehabeddin Tekindağ, *Berkuk Devrinde Memlûk Sultanlığı* (XIV. Yüzyıl Mısır Tarihine Dair Araştırmalar), İstanbul 1961, s. 91, 137; Cengiz Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Aşiretleri İskân Teşebbüsü* (1691-1696), İstanbul 1963, s. 68; a.mlf., *Osmanlı İmparatorluğu'nda Derbend Teşkilatı*, İstanbul 1967, s. 112, 113, 124; E. Honigmann, *Bizans Devleti'nin Doğu Sınırı* (trc. Fikret İşıltan), İstanbul 1970, s. 93, 95; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul 1971, s. 575; Ramazan Şeşen, *Salâhaddîn Devrinde Eyyûbîler Devleti*, İstanbul 1983, s. 62; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, II, 183, 273, 290, 314, 325, 394; III, 76, 77, 119-120, 123, 331; Yusuf Halaçoğlu, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*, Ankara 1988, s. 50, 72, 80, 88; Abdurrahman Hibri, "Menâsik-i Mesâlik" (nşr. Sevim İlğürel), TED, sy. 6 (1975), s. 120; R. Hartmann, "Bağrâs", *İA*, II, 216; Cl. Cahen, "Bağrâs", *EI²* (İng.), I, 909-910; a.mlf., "Bağrâs", *UDMI*, IV, 682-683.

BAĞY

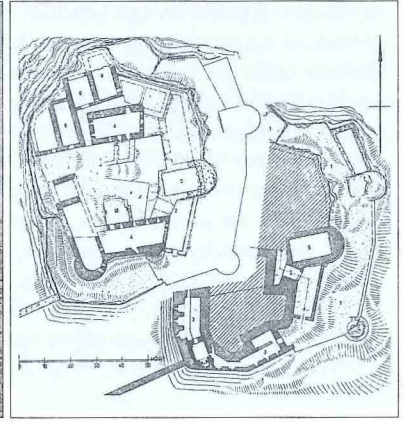
(البغي)

Meşrû devlet başkanına silâhla karşı koyma, isyan etme anlamında bir fıkıh terimi.

Sözlükte "haktan ayrılmak, zulmetmek, haddi aşmak" anlamına gelen bağy, fıkıh terimi olarak ifade ettiği siyasî anlamın yanı sıra "Allah'a karşı gelme, dinin çizdiği sınırları aşma" mânasında dinî - ahlâkî bir terim olarak da kullanılmaktadır. Kelime Kur'an-ı Kerim'de ve hadîs-i şeriflerde hem sözlük hem de terim mânalarında geçmektedir (mese-lâ bk. el-Kasas 28/76; eş-Şûrâ 42/27; el-En'âm 6/164; el-Hucurât 49/9; hadislerdeki kullanışları için bk. Buhârî, "Cihâd", 108, "Aḥkâm", 4; Müslim, "Fiten", 70-73). Dinî ve hukukî anlamlarda isyan eden

Bagrâs
Kalesi ve
kalenin planı

kimseye **bâgî** veya **âsî** denir. Ayrıca devlete isyan edenlerin işgal ve hâkimiyeti altındaki bölgeye **dârülbâgî**, isyancılara **ehl-i bâgî**, meşrû idarenin hâkim olduğu bölgeye **dârüladl**, burada yaşayanlara da **ehl-i adl** denilmektedir. İslâm hukukçuları isyan suçunun oluşması ve buna verilecek ceza konusunda, "Eğer müminlerden iki grup birbirleriyle vuruşurlarsa aralarını bulup barıştırın. İçlerinden biri ötekine saldırırsa Allah'ın buyruğuna dönünceye kadar saldıran tarafla savaşın. Eğer vazgeçerse artık aralarını adaletle düzeltin" (el-Hucurât 49/9) âyetine, Hz. Ali'nin Cemel Vak'ası'nda, ayrıca Muâviye ve Hâricîler'le olan savaşlarındaki uygulamalara dayanmaktadır.

Devlete karşı silâhlı ayaklanmanın bağy suçu oluşturmaya için lâzım gelen şartlar konusunda mezhepler tarafından farklı görüşler ileri sürülmüştür. Genellikle kabul edildiğine göre bağy suçunun birinci unsuru, isyanın meşrû bir devlet başkanına veya devlet düzenine karşı yapılmış olmasıdır. Bu maksadı taşımayan karşı çıkmalar isyan suçu oluşturmaz. Prensip olarak devlet başkanının **adâlet*** vasfına sahip olması gerekir. Hukukçuların çoğunluğuna göre bu niteliğe sahip olmayan halifenin değiştirilmesi gereklidir. Ancak hukukçular kan dökülmesine yol açacağı ve daha büyük bir fitne doğuracağı endişesiyle bu değişimin silâhla olması konusunda tereddütlü davranmışlardır (bk. AZİL). İslâm'ın ilk dönemlerindeki siyasî olayların, özellikle Sünnî hukukçuları **fâsık*** halifenin güç kullanılarak değiştirilmesi konusunda ihtiyatlı olmaya sevkettiği söylenebilir. Çağdaş araştırmacılar Abdürrezâk es-Senhûrî, böyle bir güç kullanma sebebiyle milletin daha büyük bir musibete uğramaması için fâsık halifenin ancak kuvvetli bir başarı şansı bulunduğu

takdirde değiştirilmesine teşebbüs etmenin uygun olduğu görüşünü savunur (*Fıkhul-hilâfe*, s. 219). Böyle bir halifeye silâhla karşı çıkmanın bağy suçu oluşturmayaacağı, bu yüzden de bunlara karşı devlet başkanının safında çarpışmanın câiz olmayacağı hususu hukukçular tarafından kabul edilmektedir. Yine bu sebeple bir kısım Hanefî hukukçuları bağy meşrû devlet başkanına karşı gayri meşrû ayaklanma şeklinde tarif etmekte, böylece fâsık ve zalim devlet başkanına karşı çıkmayı bu tarifi dışında tutmaktadırlar (Avvâ, s. 133).

Bağyin ikinci unsuru isyanda kuvvet kullanılmasıdır; kuvvet kullanmadan devlet başkanına muhalefet etmek veya biattan kaçınmak isyan sayılmaz. Nitekim Hz. Ali, Nehrevan'da kendisinden ayrılıp müstakil bir grup oluşturan Hâricîler'le, bunlar tayin ettiği valiyi öldürüp silâhlı isyana kalkışınca kadar savaşmamıştır. Mâlikîler'in dışındaki Sünnî mezhep âlimleri, isyan suçunun oluşması için bunun kuvvet kullanarak yapılmış olmasını şart koşmuşlardır. Bunlara göre kuvvet kullanmadan karşı çıkanların hareketleri yerine göre başka bir suç teşkil ederse de bu davranış bir isyan suçu oluşturmaz. Mâlikîler ise kuvvet kullanma şartını aramaksızın devlet başkanına veya devletin meşrû emirlerine karşı gelmeyi isyan kabul ederler. Zâhirîler de aynı görüşü benimser. İki görüş arasındaki ayrılık suçun teşekkülünde ve verilecek cezada farklılıklar meydana getirir. Devlet başkanının gayri meşrû emirlerini yerine getirmemenin isyan suçu oluşturmada tereddüt yoktur. Nitekim Hz. Peygamber, "Allah'a isyan doğuracak yerde mahlûka itaat etmek gerekmez" buyurmuştur (Buhârî, "Aḥkâm", 4; Müslim, "İmâre", 39-40; *Müsned*, V, 66).

Bağyin üçüncü unsuru isyanda devlet başkanının değiştirilmesi veya meşrû

emirlerinin uygulanmaması kasdının bulunması ve isyancıların bu hususta kendilerince haklı bir sebebe (te'vil) dayanmasıdır. Devlet başkanının gayri meşrû usullerle bu makama geçtiğini söylemek veya görevlerini yerine getirmedeğini iddia etmek bu tür haklı sebepler arasındadır. Bu şartın önemi, böyle bir sebebe dayanmadan isyan edenlerin bāgî değil, yol kesici sayılmaları ve ona göre cezalandırılmalarıdır. Hâricîler böyle bir te'vile dayanarak isyan etmiş kabul edildiklerinden bāgî sayılmışlar ve buna göre haklarında hüküm verilmiştir.

Bağy suçu sabit olan isyancılarla savaşmak ve bu sırada onları öldürmek helâl kabul edilmiştir. Yalnız onların müslüman olduğu ve suçlarının siyasî bir suç teşkil ettiği gözden uzak tutulmamalıdır. Bunun sonucu olarak sadece zararlı halinde ve isyanı bastırarak ölçüde bir şiddete izin verilmiştir. Ele geçenlerin yaralıları öldürülmez, malları ganimet olarak dağıtılmaz ve telef edilmez, aile fertleri esir alınmaz. Şâfiî ve Ahmed b. Hanbel'e göre kaçan âsiler takip edilmez; nitekim Hz. Ali Cemal Vak'asında kaçanları takip etmemiştir. Ebû Hanife ise bu kaçış diğer isyancılara katılmayı sonuçlandıracak ve yeni bir isyana yol açacaksa onların takip edilip yakalanması, değilse takip edilmemesi görüşünü benimsemiştir. İsyanın bastırılmasından sonra harp hukuku hükümleri uyarınca âsilerin isyan sırasındaki öldürme ve yaralama gibi suçları ayrıca cezalandırılmaz; yine bu esnada yaptıkları zararlar tazmin ettirilmez. Sadece isyancılarıyla ilgili olarak ta'zir cezasına çarptırılırlar. Ebû Hanife ta'zir olarak ölüm cezasının da verilebileceğini ileri sürerken diğer hukukçulara göre ölüm cezası dışında bir ceza uygulanır. İsyan sırasında işlenen zina, içki içmek vb. isyanla ilgisi olmayan suçlar ise ayrıca cezalandırılır. İsyanlıların işgal ettikleri bölgelerde idareci sıfatıyla yaptıkları icraatlar özel hükümlere tâbidir (bk. DÂRÜLBAĞY).

Hukukçuların bir kısmı isyan başlamadan âsilerle savaşılamayacağı kanaatinde. Onlar bu görüşlerini Hâricîler'e hitaben, "Siz başlamadıkça biz sizinle savaşa girmeyiz" (Mâverî, s. 73) diyen Hz. Ali'nin uygulamasına dayandırmaktadırlar. Çoğunluğu teşkil eden hukukçulara göre ise âsiler hazırlık yapmakta ve isyan edeceklerine muhakkak nazarıyla bakılmakta ise savaşa başlamak için fiilen isyan etmeleri beklenmez, çünkü bu durum fitnenin büyümesine sebep olur.

Ancak barış yoluyla kendilerine engel olunabileceği umuluyorsa bu yol tercih edilmelidir.

Devlete isyan ve bu isyanın bastırılması İslâm hukukunda bir iç mesele olarak kabul edilmektedir. Bu bakımdan yabancı bir devletin âsilere yardım etmesi düşmanca davranışa teşebbüs kabul edilir.

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-'Arab, "bğy" md.; *Kâmus Tercümesi*, "bğy" md.; *Müsned*, V, 66; Buhârî, "Ahkâm", 4, "Cihâd", 108; Müslim, "İmâre", 39-40, "Fiten", 70-73; Mâverî, *el-Ahkâmü's-sultâniyye*, s. 73-77; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, Kahire 1367, X, 48 vd.; İbn Receb, *Câmi'u'l-'ulûm*, Kahire 1393/1973, s. 243 vd.; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr*, Kahire 1356, IV, 498; Remî, *Nihâyetü'l-muhtâc*, Kahire 1386/1967, VIII, 382 vd.; İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr*, Kahire 1307, III, 428 vd.; Elmalılı, *Hak Dini*, II, 1375-1378; VI, 4462 vd.; Abdülkâdir Üdeh, *et-Teşrî'u'l-cinâ'î*, Kahire 1959, I, 102, 661 vd.; Muhammed Ebû Zehre, *el-Cerîme*, Kahire 1976, s. 160-168; Hâlid Reşid el-Cümeylî, *Ahkâmü'l-buğât ve'l-muḥâribîn fi's-şer'i'at-il-İslâmiyye ve'l-kânûn*, Bağdad 1979; *Mv.F.*, XVI, 198-208; Muhammed Selim el-Avvâ, *Fi Uşûli'n-nizâmî'l-cinâ'îyyi'l-İslâmî*, Kahire 1983, s. 130-133; Ahmet Özel, *İslâm Hukukunda Ülle Kavramı*, İstanbul 1988, s. 135-139; Abdürrezzâk es-Senhûrî, *Fıkhü'l-ḥilâfe ve tetavvüruḥâ*, Kahire 1989, s. 219; Joel L. Kraemer, "Apostates, Rebels and Brigands", *IOS*, X (1980), s. 48-59.

ALİ ŞAFAK

BAHÂ TEVFİK

(1884-1914)

II. Meşrutiyet devri

materyalist fikir adamı ve yazarı.

İzmir'de doğdu. İlk ve orta öğrenimini burada tamamladı; ardından İstanbul'a giderek Mekteb-i Mülkiye'yi bitirdi (1907). II. Meşrutiyet'ten sonra kısa bir süre vilâyet maiyet memurluğu ile Meclis-i A'yân kâtipliğinde çalıştı. Daha sonra ölümüne kadar Rehber-i İttihâd-ı Osmânî Mektebi'nde felsefe hocalığı yaptı. Zamanında müdahale edilemeyen bir apandisit yüzünden genç yaşta öldü (15 Mayıs 1914). Mezarı Karacaahmet'tedir.

Yazı hayatına 1907 yılında *İzmir* gazetesinde başlayan Bahâ Tevfik, II. Meşrutiyet'in ilânını takip eden günlerde basına getirilen serbestliğin de etkisiyle, 31 Mart Vak'asından sonra İstanbul'a gelerek gazeteciliğe başladı. 1910 yılında yakın arkadaşı Ahmed Nebil ile, gençlerin fennî ve felsefî bilgilerini arttırmak ve bu şekilde "içtimai ve ilmi bir inkılâbın esaslarını hazırlamak" maksadıyla *Teceddüd-i İlmî ve Felsefî Kütüphanesi*

adlı yayınevini kurdu. Yayımladığı gazete, mecmua, telif ve tercüme eserlerle kısa zamanda dikkatleri üzerine çekti. 1913'te Türkiye'deki ilk felsefe dergilerinden biri olan *Felsefe Mecmuası*'nı çıkardı. Bu dergide daha çok materyalizmi savunan yazılar yazdı. Bu anlayışın dışında kalan veya buna karşı çıkan devrin tanınmış yazar ve fikir adamlarını yazılarıyla tenkit etti.

Bahâ Tevfik bilhassa materyalizm anlayışını yayabilmek amacıyla cemiyette yerleşmiş inançlara, gelenek ve göreneklere karşı âdeti savaşa açarak pervasız yazıları ile aleyhtarlarını da arttırmıştır. *İlm-i Ahlâk* (İstanbul 1330) adlı kitabı yüzünden Ali Kemal'e, filozofluk iddiasında bulunduğu için Rıza Tevfik'e çatmış, *Serâb* (İstanbul 1325) adlı eserinden dolayı Mehmed Rauf'u hırpalayıp Râif Necdet'in fikir ve duygularına hücum etmekten geri kalmamıştır. Maddecî anlayışı tenkit eden eserler yazdığı için Şehbenderzâde Ahmed Hilmi'ye, Türkçülük konusunda Ziya Gökalp'e, edebiyatın faydasız ve lüzumsuzluğu hususunda Ahmed Hâşim'e sataşmış, böylece bu isimlerin şahsında materyalist görüşün reddettiği bazı fikirleri yargılamak istemiştir. Bahâ Tevfik gayesine ulaşmak için bir yandan da materyalizmin hararetili savunucularından olan Ahmed Nebil ve Memduh Süleyman ile birlikte telif ve tercüme irili ufaklı birçok eser yayımlamıştır.

Bahâ Tevfik'e göre felsefe geleceğin ilmidir. İlmî ve fennî geçerli olmadığı saha faraziye ve nazariye sahasıdır ki buna felsefe denir. Şu halde her zaman dünün felsefesi bugünün ilim ve fennî, yarının ilim ve fennî bugünün felsefesidir (*Felsefe Mecmuası*, 1326, sy. 1, s. 1). Ayrıca dinî olsun felsefî olsun eski ahlâk anlayışının tamamen iflâs ettiğini, XX. yüzyılda ahlâkın "insanî" olması gerektiğini savunarak şu görüşleri ileri sürmüştür: Ahlâkın esasını ne semalarda ne de semavî kitaplarda aramak doğrudur. Bu esas yine insanlardadır; onların hareketlerinde ve bu hareketin kaynağı olan fikir, hassasiyet, âdet, içgüdü gibi ruhî ve fizyolojik hadiselerin iyi idaresindedir. Yani ahlâk, iyi olduğu kesinleşen hareketlerin gerçekleşmesiyle uğraşır. Bahâ Tevfik'e göre affetme ve âlîcenaplık gibi insanî özellikler de boş şeylerdir (*Piyano*, 1326, sy. 2, s. 10); sanat ve edebiyat zararlıdır (*Tenkid*, 1326, sy. 1, s. 2); vatan ve millet gibi kelimeler tantanalı sözlerden başka bir şey değildir.